

A SZÁZADFORDULÓ VÁROSÉPÍTÉSZETI ALAKTANA

A trianoni békeszerződés századik évfordulóján aktuális téma az Osztrák–Magyar Monarchia városainak a vizsgálata. Mit örököltünk (vagy mit veszítettünk) a Monarchia mintegy ötvenéves fennállásának az időszakából, egy olyan korból, amelyik a legtöbb város történetében komoly fejlődést hozott a vasúthálózat, az ipar és a népesség növekedése következtében? A városok vizsgálatának számos megközelítése van, ezek közül csak egyik a város szerkezetének az elemzése. Lovra Éva könyvében erről van szó, a téma a városszövet alakulásának a vizsgálata, a cél a rendszerezés, várostipológia készítése. A feladat a településföldrajz és a városépítészet együttműködését kívánja, ami a hazai kutatásokban sokáig nem igazán működött. Az 1960-as, 1970-es években Major Jenő foglalkozott településmorfológiai kutatásokkal, majd a nyolcvanas évektől az építész–városépítész Meggyesi Tamás. A településföldrajzosok és a településtervezők együttműködése még ma sem magától értetődő valamennyi, a településmérnökök képzését végző szakon. Pedig az M. R. G. Conzen nevéhez köthető, az 1960-as években kibontakozó városmorfológiai iskola idővel külön ágakra bomlott, létrehozva a megközelítés észak-amerikai, olasz, francia vagy éppen portugál változatát. A conzeni örökséget a Birminghami Egyetemen működő városmorfológiai kutatócsoport, konferenciák és egy a témának szentelt folyóirat viszi tovább máig. Előbbiek okán különösen ígéretes, hogy a szerző kutatási módszertanát a városmorfológia két irányzatának összekapcsolására alapozza, vizsgálataihoz részben M. R. G. Conzen, részben az olasz Gianfranco Caniggia és Gian Luigi Maffei megközelítését használva.

A könyv alapja egy többéves kutatás után, 2017-ben megvédett PhD-diszsertáció. A doktori értekezés persze más műfaj, mint a könyv, bár a tudományos kutatás eredményei gyakran épp így, átdolgozva válnak ismertté a szélesebb közönség számára. A váltás legnehezebb része talán az, hogy sok-sok olyan anyagot, ami a tudományos dolgozatba még belefért, egy könyvben ki kell hagyni, másokat viszont magyarázatként, a helyzet, a körülmények megértését segítő be kell illeszteni. Ez utóbbi célt szolgálja az első fejezet, a korrajz. A történeti áttekintés szükséges, kár, hogy hol túl gyorsan haladunk, hol meg nem elég részletes a városfejlődést befolyásoló tényezők számbavétele. A hosszú idézetek mintha a lényeg rövid összefoglalását helyettesítenék. A fejezet fontos része a kor várostervezési elveinek a bemutatása, hiszen a tudatos városalakítás szüksége és igénye a Monarchia idején érte el hazánkat. Az ismertetett négy-öt koncepció, bár a könyvben később is visszatér, végül alapos kifejtés nélkül marad, hasonlóan a szabályozás témájához. Pedig – mi-

közben a szabályozás nem volt független az elmélettől – azért más szempontok, jellemzően gyakorlati és politikai érdekek is befolyásolták. A vizsgálatba bevont hetven városra persze nem lehet általános szabályozási elveket találni, de a felhozott egyetlen példa aligha elég annak a megértéséhez, hogy mennyire befolyásolták a városszövet és a városszerkezet alakulását a helyi előírások és erőviszonyok. A szabályozás mellett a könyv még a vasutat és az ipart is megemlíti mint a városszerkezetre ható tényezőt, de ezek – szintén részletes elemzés és kifejtés nélkül maradván – már a következő fejezetben, *A várostipológia kérdései* cím alatt jelennek meg.

A második fejezet címe alapján a módszertan ismertetését ígéri, de ezt csak részben teljesíti. A szerző meghatározó forrásként Conzen, illetve Caniggia részben eltérő megközelítését alkalmazza, de a szövegből többszöri olvasás után sem derül ki, hogy melyik iskolától pontosan mit vett át. Hogy mi a kutatás, egyben a könyv egyik új eredménye, vagyis az „integrált városmorfológiai módszer”, abban a *Függelékben* közölt *Fogalomtár* segít, ha már teljesen elveszett az olvasó a városi formák, az utcai szövet, a városszövet, a szövettípusok és az azokhoz kapcsolt különböző tipológiák között. A módszer röviden a városszövettípusok – melynek elemei „a telek; az utcák és azok rendszere; városszövet; övezetek; morfológiai régiók és városkép” – meghatározása több lépésben (197.).

A harmadik fejezetben – *A magyar városok tipológiája* – jutunk el a vizsgált városok rendszerezéséhez. A rendszer egyik eleme a városszövet, a másik a várostipológia. Az áttekintést nehezíti, hogy természetesen a városszöveteknek is vannak típusai (városszövet-tipológia) és a városoknak is, ami a várostipológia. A városszövettípusok fizikai és funkcionális jellemzőik által meghatározott övezetek (72.), melyekből a szerző hat főtípust határoz meg, de az altípusokkal együtt összesen tizeneggyel számol. A munka eredményeként létrejövő mátrix másik eleme a várostipológia, amelyből többnyire a városszerkezet alapján tizenhat alaptípust definiál. A következőkben ezeknek a típusoknak, illetve altípusoknak és a városszövet típusoknak (és altípusoknak) a hálózatait találjuk mint végleges várostipológiát, kivéve az 1867 előtti városszövet-katalógust, amely a *Függelékbe* került.

Lovra Éva könyvének az alapja doktori értekezése. A doktori értekezések szokásos része a melléklet, a városmorfológiai vizsgálatok esetében a térképek. A könyv is bőven közöl fényképeket, ábrákat, de a térképek sokszor kicsik, a szöveget kísérő városszerkezeti rajzok pedig bélyegmértűek. A disszertáció és a könyv közötti, a lehetőségeket érintő különbségekkel számolni kellett volna. A másik szempont az olvashatóság, ami a tudományos művek esetén sem tiltott, de egy, a nagyobb közönségnek szóló könyv esetében elvárható. Az alig olvasható, mert folyamatos értelmezést kívánó – az adott összefüggésben épp mit ért típus és tipológia alatt a szerző –, illetve a rengeteg felsorolást tartalma-

zó szövegek után felüldülés a negyedik és az ötödik fejezet részeként megjelenő egy-egy konkrét város (Zágráb, Miskolc, Szabadka stb.) részletes elemzése, amelyeket a szerző korábban megjelent tanulmányaiból vett át.

(Lovra Éva: *Városok az Osztrák–Magyar Monarchiában: Városszövet- és várostipológia 1867–1918*. Budapest: Terc, 2019, 240 o.)

Simon Mariann

építész, egyetemi tanár